

Tradiția la Blaga*

Acad. Mircea Flonta

Lucian Blaga a promovat, într-o formulă originală, ideea diversității ireductibile a culturilor răsfirate în spațiu și timp. Este o poziție prin care se exprimă, printre altele, influența culturii romantice a anilor tinereții sale. Pivotalul acestei teme centrale în filosofia lui Blaga este conceptul desemnat prin expresiile *stil* sau *matrice stilistică*. Este un concept ce susține concluzia că diversitatea culturilor comunităților omenești este fundamentală și indestructibilă.

În filosofia culturii a lui Blaga, tema diversității culturilor din spații și din epoci diferite a fost elaborată pe două planuri: planul filosofiei generale a culturii, acel plan în care sunt formulate teze și argumente ce privesc culturi de pretutindeni și din toate epocile istoriei omenirii, și planul cercetărilor pe care le-a consacrat evidențierii și caracterizării particularităților stilistice ale unei culturi tradiționale, cultura populară românească. Pentru cercetările din urmă sunt reprezentative îndeosebi considerațiile cuprinse în cel de-al doilea volum al *Trilogiei culturii*, volum ce poartă titlul *Spațiul mioritic*.

Relația acestor preocupări cu tema tradiției este directă și evidentă. Blaga susținea că acea matrice stilistică ce distinge o anumită cultură se exprimă cu cea mai mare claritate și pregnanță în culturile comunităților rurale tradiționale, acele culturi pe care le numea *culturi minore*. În cele ce urmează, voi formula unele considerații cu privire la concepția lui Blaga despre relația dintre uni-

versal și particular în cultură, cu referire specială la relația dintre cultura tradițională românească și cultura occidentală modernă. Tema este foarte vastă. Mă voi limita la câteva observații și sugestii.

Ideea centrală ce susține sistemul filosofic care a fost expus în *Trilogii* este aceea că creația, exprimarea geniului creator în artă, literatură, filosofie, în gândirea morală și religioasă, reprezintă afirmarea și înfăptuirea supremă a ființei omenești. Fără să contestăm această idee, ne socotim îndreptățiți să susținem, totodată, că efortul îndreptat spre crearea acelor condiții minime ce fac posibilă o viață decentă și demnă, pentru un număr cât mai mare de oameni, reprezintă o prioritate absolută în lumea în care trăim. Viziunea lui Blaga asupra tradiției va fi prezentată, în cele ce urmează, din aceste două perspective.

În scrierile filosofice ale lui Blaga întâlnim multe considerații și reflecții cu privire la tradiție. Acestea se corelează cu teme centrale ale concepției sale asupra culturii, în primul rând cu afirmarea pecetei originale pe care și-o va pune asupra oricărei creații omenești o anumită matrice stilistică, pe care autorul o vedea ancorată în inconștient. De aici rezultă că tradițiile culturale vor prezenta o mare varietate. Și de asemenea că în creația culturală a acelor comunități care sunt antrenate în procesul modernizării vor fi active două forțe: pe de o parte, tradiția premodernă, pe de altă parte, cultura raționalistă a modernității occidentale. Prezența, puterea și influența tradiției

*Alocuțiune susținută la Simpozionul „130 de ani de la nașterea lui Lucian Blaga” (27 mai 2025, Aula Academiei Române)

reprezintă, așadar, realități incontestabile. Ceea ce îi opune, afirm eu, pe apărătorii conservatori ai tradițiilor premoderne celor ce promovează modernizarea impregnată de spiritul raționalist este raportarea diferită la tradiție. Pe de o parte, valorizarea fără rezerve a tradiției, înainte de toate pe temeiul vechimii ei și a unui atașament afectiv, transmis de la o generație la alta, pe de altă parte, o raportare în egală măsură valorizatoare și critică la tradiție, care are drept sistem de referință imperative ale modernizării.

Întrebarea pe care o formulez, întrebare la care voi încerca să răspund foarte sumar, în cele ce urmează, este: cum poate fi caracterizată raportarea lui Blaga, ca filosof al culturii, la tradiție, prin raportare la poziția gânditorilor tradiționaliști, respectiv moderniști? (În treacăt fie spus, cele trei volume ale *Trilogiei culturii* au apărut în anii treizeci ai secolului trecut, acea perioadă în care disputa dintre tradiționaliști și moderniști atinsese un punct culminant în cultura română.)

În încercarea de a formula un răspuns la această întrebare, mă voi lăsa condus de observația că în opera filosofică a lui Blaga analizele de caz oferă indicații importante pentru caracterizarea poziției principiale a autorului. Mă voi referi la două asemenea analize, cuprinse în două capitole din *Spațiul mioritic*. Sunt capitolele intitulate: *Spiritualități bipolare și Influențe modelatoare și catalitice*.

În primul dintre ele, obiectul analizei și discuției îl constituie caracteristici stilistice dominante ale celor trei mari ramuri ale religiei creștine: catolicismul, protestantismul și ortodoxia. Tensiunea dintre tradiționalism și spiritul modernității occidentale va fi subliniată cu multă claritate atunci când autorul discută deosebirea și contrastul dintre mobiluri ce susțin integrarea individului în colectivitate în comunitățile ortodoxe, respectiv protestante. În cele din urmă este vorba de un act „întemeiat și susținut de conștiința datoriei”. În cele dintâi, de „un fapt organic și firesc”.¹ Autorul dezvoltă această analiză a deosebirilor dintre viziunea ortodoxă și protestantă asupra temeiurilor

coeziunii comunităților omenești cu referire la contrastul dintre raportarea protestantismului și cea a ortodoxiei la națiune, scriind: „Națiunea, cu alte cuvinte, nu este socotită un adevărat organism, cu o bază profund inconștientă și de o înfățișare niciodată ostentativ afirmată, ca în Răsăritul ortodox, ci, mai curând, ca o colectivitate de libertăți convergente, ca o substanță abstractă, cimentată prin acte de voință, și ca o expresie înaltă a datoriei.”²

Ni se pare important de semnalat și de subliniat că ceea ce urmărește Blaga, ca și alți autori reprezentativi pentru cercetări de morfologie a culturii, la care el se referă adesea, este să descrie diferite matrice stilistice, să evidențieze ceea ce le distinge, și nu să le evalueze. Blaga contestă de altfel existența vreunui criteriu anistoric, atemporal, care ar putea oferi baza necesară pentru o asemenea evaluare. După Blaga, aplecarea spre un anumit stil și integrarea într-un stil exprimă particularități proprii spiritului inconștient al personalităților și colectivităților omenești. Nu ar trebui, așadar, să ne surprindă și, cu atât mai puțin, să ne contrarieze, simpatia evidentă a lui Blaga pentru creațiile culturale ce poartă pecetea spiritualității ortodoxe. Este simpatia care se exprimă în toate acele analize ale unor configurații reprezentative pentru această spiritualitate, pe care le întâlnim în studiul *Spațiul mioritic*. Din această perspectivă, putem înțelege mai bine elogiul pe care îl face autorul aici, ca și-n alte scrieri, satului românesc tradițional.

Intellectualul român de astăzi, format în ambianța liberalismului occidental, s-ar putea simți neplăcut surprins sau chiar contrariat de acest mesaj. El va trebui însă să fie avertizat asupra cadrului general, de orientare romantic-târzie, propriu gândirii care susține construcția sistemului lui Blaga, precum și toate reflecțiile sale filosofice. Încă și mai important mi se pare să nu pierdem din vedere un gând ce susține construcția sistemului și toate aceste reflecții. Care este acesta? Iată două formulări, cred eu, edificatoare, cu privire la crezul care a inspirat și orientat reflecția filosofică a lui Blaga, în particular construcția sistemului

prezentat în *Trilogii*. Prima: „Cultura este expresia existenței omului întru mister și revelație, câtă vreme civilizația este expresia existenței întru autoconservare, confort și securitate”. A doua formulare: „Creația este chiar destinul normal al omului, datorită căreia omul este ceea ce este. Omul nu mi se pare, cu orice preț, merit echilibrului, dar el e merit creației cu orice risc.”³

Să ne întrebăm: putem opune ceva convingător acestei reprezentări asupra realizării umane, a obiectivului ultim al unei existențe omenești împlinite? Cu sublinierea insistentă că ceea ce este în discuție este obiectivul ultim, obiectivul final. Aderența la acest crez al lui Blaga nu exclude, desigur, sublinierea că în lumea în care trăim acele obiective pe care el le avea în vedere caracterizând civilizația sunt obiectivele prioritare. Pe de altă parte, toți cei care se detașază de acel gen de atașament pentru tradiție pe care l-a cultivat Blaga, vor fi puși, cred eu, în dificultate atunci când li se va cere să formuleze o alternativă la viziunea autorului *Trilogiilor* asupra țintei finale a realizării umane.

Am afirmat că în *Spațiul mioritic* întâlnim două analize de caz pe care le socotesc revelatoare pentru modul cum a gândit Blaga asupra relației dintre modernitate și tradiție. Cea de-a doua analiză este prezentată în capitolul intitulat *Influențe modelatoare și catalitice*. Subliniind necesitatea a ceea ce numea „o hotărâtă încorporare a noastră în cultura și civilizația europeană”⁴, autorul evidențiază distincția dintre două modalități de înfăptuire a unei asemenea „încorporări”: prin *influențe modelatoare* sau prin *influențe catalitice*. Primele, influențele numite *modelatoare*, desemnează transferul unor modele ale civilizației și culturii vestice într-un alt spațiu cultural, unul încă puternic marcat de autoritatea tradițiilor. Este acel transfer pe care încă junimiștii îl reproșau unor intelectuali și politicieni de orientare liberală din vremea lor. Influențele *catalitice* sunt acele influențe ce vor fi transmise și implantate prin identificarea și activarea unor componente ale tradiției culturale ce sunt de natură să le susțină. Sunt componentele ce se raportează prietenos

și receptiv la acele reprezentări despre valori ce susțin, bunăoară, statul de drept sau armonizarea solidarității sociale cu libertatea individuală. Acele personalități ale istoriei românilor pe care le-a venerat Blaga sunt tocmai cele care au promovat acest gen de deschidere față de cultura și civilizația Vestului. Se poate, așadar, susține cu bune argumente că filosofia culturii a lui Blaga ne transmite un mesaj care ar putea fi formulat astfel: implantați noi forme de viață și instituții proprii Occidentului modern, cele care promovează și sprijină domnia legii, creșterea rapidă a nivelului instrucției și ocrotirii sănătății, egalitatea șanselor, sprijinindu-vă pe acele tradiții care se armonizează cu spiriul emancipator al culturii și civilizației moderne. Această presupuziție mi se pare rezonabilă. Cu greu s-ar putea contesta că mentalitățile multor comunități tradiționale se raportează la modernitatea occidentală în mod bivalent: unele în mod ostil, altele cu deplină receptivitate; de asemenea, că odată cu trecerea timpului, cele dintâi pierd treptat din influență, iar cele din urmă câștigă teren.

Considerațiile lui Blaga despre ceea ce el numea *influențe catalitice* au o pronunțată actualitate pentru orientarea procesului modernizării, în România de azi. O condiție esențială pentru succesul acestui proiect este ca modernizarea să se sprijine pe toate acele elemente ale tradiției ce pot fi armonizate cu obiectivele ei. Or, în tradiția populară românească, ca și, de altfel, în tradiția altor popoare din Sud-Estul Europei, nu lipsesc asemenea elemente. Este esențial ca modernitatea să fie promovată din perspectiva continuității ei cu teme, motive și accente ce sunt cultivate de cei atașați tradițiilor. Aceasta pare să fie calea regală a stimulării raportării pozitive la modernizare, la colectivități tradiționale de pretutindeni. Există o experiență istorică relativ recentă, care este semnificativă în această privință. Comunități tradiționale din Orientul Îndepărtat sau din Asia de Sud-Est au înaintat mult pe calea punerii în valoare a câștigurilor pe care le oferă modernizarea de tip occidental, sprijinindu-se pe acele elemente ale tradițiilor proprii care se armonizează cu modernitatea.

În Discursul său de recepție, la Academie, Blaga a înfățișat tradiția satului românesc al vremii sale, comparându-l cu vârsta copilăriei în viața oamenilor. O asemenea caracterizare oferă o indicație importantă pentru a înțelege mai bine raportarea lui Blaga la tradiție. Copilăria are mult farmec, un farmec unic. Dar doar atunci când ea se bucură de ocrotire. Se poate spune că o viață împlinită va fi acea viață în care creșterea puterii și bogăției oferă individului resurse pentru cultivarea acelor elanuri generoase care sunt proprii vârstei copilăriei. Cu alte cuvinte, doar puterea pe care o generează modernizarea conferă comunităților omenești resursele ce sunt necesare pentru a cultiva

ceea ce este specific, dar totodată valoros pentru toți oamenii, într-o anumită tradiție culturală. Îndemnul de a cultiva cu deosebire acele elemente ale tradiției care se armonizează cu câștigurile pe care le aduce modernizarea poate fi apreciat drept pe deplin compatibil cu mesajul filosofic al lui Blaga. În societatea românească de astăzi, acest mesaj are o actualitate excepțională.

Note

1. Vezi Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Editura Humanitas, 2024, p.185.
2. Ibidem, p. 187.
3. Ibidem, pp. 413 și 473.
4. Ibidem, p. 234.